

νέα

ΕΥΣΥΝΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ 15 / ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2013 / 8,5 €

Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος
Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος Ἱερώνυμος
Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης

Προκλήσεις γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὸν 21ο αἰῶνα

Σπυριδοῦλα Ἀθανασοπούλου-Κυπρίου | Θεόφιλος Ἀμπατζίδης | Πέτρος Βασιλειάδης | Γιώργος Βλαντής | Κώστας Βραχνός | Σταῦρος Γιαγκάζογλου | Χρήστος Γιανναράς | π. Εὐάγγελος Γκανάς | Σωτήρης Γουνελάς | Σταῦρος Ζουμπολάκης | π. Βασίλειος Θερμός | Παντελής Καλαϊτζίδης | Μαρῖανος Δ. Καράσης | Γιώργος Κόρδης | π. Νικόλαος Λουδοβίκος | π. Παντελεῖμων Μανουσάκης | Νίκος Μανωλόπουλος | Δημήτριος Μόσχος | Μιχάλης Πάγκαλος | Ἡλίας Παπαγιαννόπουλος | Θανάσης Ν. Παπαθανασίου | π. Χρυσόστομος Παπαθανασίου | Ἰωσήφ Ροηλίδης | Βασίλης Σαρόγλου | Δανιὴλ Ἰ. Σαχᾶς | Ἀλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος | Δημήτριος Δ. Τριανταφυλλόπουλος | Παναγιώτης Ἄρ. Ὑφαντής

Γράφουν εἰδικὰ γιὰ τὴ Νέα Εὐθύνη
Douglas Farrow, Richard Kearney, Heinrich Holze

[ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ]

Ἀπὸ τὴ σχεδιά - Εὐγλωττα - Κριτικές

Κώστας Χατζηαντωνίου ~ Διονύσης Κ. Μαγκλιβέρας ~ Ἀντώνης Μακρυδημήτρης ~ Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος ~ Ἡλίας Κεφάλας ~ Γιώργος Βέης ~ Μιχ. Π. Δοξιάδης ~ Γιώργος Βαρθαλίτης ~ Κώστας Μελάς ~ Νατάσα Κεσμέτη ~ Βασιλική Τσακίρη ~ Μαρῖανος Δ. Καράσης

Σχόλια - Σημειώματα - Εἰδήσεις

Σχέδια τοῦ Εὐστάθιου Γιαννῆ

ΣΤΟ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

«**Η** Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀτυχῶς ἐν πολλοῖς κατατρέχεται ὑπό τίνος ἐσωστρεφείας, περιοριζομένη συνήθως εἰς τήν ἐπίλυσιν τῶν ἐσωτερικῶν τῆς προβλημάτων, κωφεύουσα, ἐνίστε ὑπό τήν πίεσιν φονταμενταλιστικῶν κύκλων, εἰς τάς ἐκκλήσεις διά συνεργασίαν καί καταλλαγῆν, ὡς ἐάν μὴ ἦτο δυνατόν νά διατηρήσῃ ἀλώβητον τήν ταυτότητά της, ἐάν ἀνοιξῆ καί τείνῃ τάς χεῖρας της εἰς συνεργασίαν μετὰ τῶν ἄλλων. Ἄλλ' ὄντως μέγας πλοῦτος τῆς Ὁρθοδοξίας δέν τῆς ἐδόθη πρὸς συντήρησιν. Ὁφείλει ἡ Ὁρθοδοξία νά χρησιμοποιήσῃ τήν παράδοσιν της, τόν θεολογικόν καί πνευματικόν της θησαυρόν, διά νά ἀντιμετωπίσῃ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τά φλέγοντα ὑπαρξιακά προβλήματα του».

(Ὁμιλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ Βαρθολομαίου
στήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, 3.2.2010).

Ἡ ἐπιστροφή στήν παράδοση

Τά τελευταῖα 40-50 χρόνια ἔχει γίνει στόν τόπο μας λόγος πολὺς γιά τήν παράδοση. Ἦδη ἡ περίφημη γενιά τοῦ '30, ἐπιχειρώντας νά ἀφομοιώσῃ καί νά μεταφέρει στήν ἐμπερίστατη τότε Ἑλλάδα τό κίνημα τοῦ μοντερνισμού καί τήν εὐρωπαϊκὴ πρωτοπορία, προσπάθησε νά ἐπανασυνδεθεῖ μέ τή «γνήσια» ἑλληνικὴ παράδοση, ὅταν πλέον εἶχε ἀποτύχει παταγωδῶς τό ρομαντικὸ ἰδεολόγημα τοῦ νεοκλασικισμού. Οἱ περισσότεροί διανοούμενοι τῆς γενιάς αὐτῆς συνδύασαν τίς σύγχρονες εὐρωπαϊκὲς τάσεις μέ τά στοιχεῖα τῆς ἐντόπιας παράδοσης, ἀποβλέποντας στή δημιουργία μιᾶς ἑλληνικῆς ἰθαγένειας στήν τέχνη καί στή λογοτεχνία. Ἡ σχέση τους, ὅμως, μέ τό Βυζάντιο καί τήν Ὁρθοδοξία ἐνίστε ἔφερε τά σημάδια μιᾶς ρομαντικῆς καί ἰδεαλιστικῆς νοσταλγίας τοῦ θρύλου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς.

Οἱ ρίζες μιᾶς τέτοιας ἀντίληψης γιά τήν παράδοση καί τήν κληρονομιά τοῦ Βυζαντίου βρίσκονται στίς ἀπαρχές τῆς ἴδρυσης τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους. Ἄλλοτριωμένη καί παραζαλισμένη ἡ νεοελληνικὴ κοινωνία ἀπό τὴ δουλεία τῆς Τουρκοκρατίας πέρασε ἄκριτα στόν μεταπρατισμὸ τοῦ νεότευκτου κρατιδίου, μέ ἀποτέλεσμα ἡ παράδοση καί ἡ πολιτιστικὴ κληρονομιά αὐτοῦ τοῦ τόπου νά ἀγνοηθεῖ, νά περιφρονηθεῖ, νά παραμεριστεῖ ὡς ἐμπόδιο, νά ὑποτιμηθεῖ ἢ ἀκόμη καί νά ἀπορριφθεῖ. Ἔτσι, μέ ὁδηγὸ τά ἰδεολογικὰ προτάγματα τοῦ Διαφωτισμοῦ καί μέ στόχο τόν ἐξευρωπαϊσμό καί τόν ἐκσυγχρονισμό τῆς ὑπανάπτυκτης Ἑλλάδας, ἡ συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης Παράδοσης καί τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς τοῦ Βυζαντίου ἀντιμετωπίστηκε τουλάχιστον μέ σκεπτικισμό. Γιά μεγάλο χρονικὸ διάστημα ἡ διανόηση τοῦ τόπου μας ἀλλὰ καί ὁ

λαός στεκόταν αναποφάσιτος εμπρός στο δίλημμα: Δύση ή 'Ανατολή; 'Η ὅποια ἀπάντηση ἀντί νά δώσει λύσεις καί νά ἀνοίξει δρόμους, δημιουργοῦσε πόλωση, φανατισμό καί ἐσωστρέφεια.

'Από τότε μέχρι σήμερα, ἔγιναν πολλές ἀπόπειρες, ὅπως τοῦ Κόντογλου καί ἄλλων, προκειμένου νά ἀποκαθαρθεῖ ἡ νεοελληνική 'Ορθοδοξία ἀπό τίς δυτικές ἐπιδράσεις καί παραμορφώσεις της. Τονίσθηκε ἡ ἀξία καί σημασία τῆς παράδοσης τῆς καθ' ἡμᾶς 'Ανατολῆς συλλήβδην ἔναντι τῆς Δύσεως στή σκέψη, στή λογοτεχνία, στήν τέχνη, στή θεολογική νοοτροπία καί στήν καθημερινή ζωή. Οἱ προσπάθειες αὐτές συνετέλεσαν, κατά κάποιον τρόπο, καί στήν ἐμφάνιση τῆς θεολογικῆς ἀναγέννησης στήν Ἑλλάδα – ἂν καί τό γεγονός αὐτό ὀφείλεται κυρίως σέ ἄλλες συνθήκες – ἡ ὅποια ἔδωσε τούς εὐχυμούς καρπούς της ἤδη κατά τή δεκαετία τοῦ '60. Ἐπιπλέον, τέθηκε πρὸς συζήτηση καί τό μεγάλο πρόβλημα τῆς ἐλληνικότητας σέ σχέση μέ τήν 'Ορθόδοξη Παράδοση, θέμα τό ὅποιο ἐξακολουθεῖ ποικιλοτρόπως νά μᾶς ἀπασχολεῖ καί σήμερα. 'Η ἰδεολογική αὐτή προσπάθεια τῆς στροφῆς πρὸς τήν παράδοση εἶχε καί θετικά ἀλλά καί ἀρνητικά ἀποτελέσματα.

'Η στροφή πρὸς τήν πατερική θεολογία, ἡ ἀνάδειξη τοῦ κοινοτικοῦ καί εὐχαριστιακοῦ ἤθους τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὀρθόδοξη θεολογική αὐτοσυνειδησία, ἡ ἀναγέννηση τοῦ μοναχισμοῦ, ἡ ἐπανεύρεση τῆς λεγόμενης βυζαντινῆς τεχνολογίας καί ἐκκλησιαστικῆς εἰκονογραφίας ἐγγράφονται στίς θετικές συνέπειες αὐτοῦ τοῦ κινήματος γιά ἐπάνοδο στήν παράδοση. Παράλληλα, ἕνα ρεῦμα τῆς σύγχρονης νεοελληνικῆς 'Ορθοδοξίας, ἐμμένοντας στήν ἀπαρέγκλιτη τήρηση τῆς παράδοσης, χωρίς νά λαμβάνει ὑπόψη τίς ἀλλαγές πού ἔχουν συμβεῖ, διαμόρφωσε μιά νοοτροπία, ἡ ὅποια παγιδεύει καί ἐγκλωβίζει σέ μίαν ἄγονη ἰδεολογική ἀντίθεση πρὸς τή Δύση καί τίς ποικίλες ἐκφράσεις τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ. Ἄλλά ἡ παράδοση δέν εἶναι ἕνα λεωφορεῖο πού μᾶς πάει κατευθεῖαν στόν παράδεισο. Γιά νά εἶναι διαρκῶς ζωντανή, πρέπει νά εἶναι ἀνοικτή καί προσαρμοστική, νά διαλέγεται καί νά προσλαμβάνει τά νέα δεδομένα τοῦ πολιτισμοῦ σέ οἰκουμενική βάση. Ὁ δυτικός πολιτισμός, πέρα ἀπό τήν ἄκομψη καί ἄκριτη ἀπομίμησή του, θά μπορούσε νά δώσει πολλά δημιουργικά στοιχεία στόν Νέο Ἑλληνισμό. Γιά νά γίνει, ὅμως, αὐτό μέ πρωτότυπο καί δημιουργικό τρόπο, χρειάζεται μιά συνειδητή πολιτιστική ταυτότητα. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται καί τό πρόβλημα τῆς ἰδιοπροσωπίας τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ ὡς ἀδυναμία κριτικῆς καί δημιουργικῆς ἀφομοίωσης τοῦ ξένου πολιτισμοῦ.

Γιά ἄλλη μιά φορά βρισκόμαστε μπροστά σέ σταυροδρόμι. Θά ἀξιοποιήσουμε τήν παράδοσή μας, διακονώντας τόν ἐμπερίστατο ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας ἢ θά ἀποκλειστοῦμε στήν αὐτάρεσκη ἐσωστρέφειά μας, ἐνῶ θά συμμετέχουμε μέ τόν μεταπρατικό μας τρόπο στά οἰκονομικά, πολιτιστικά καί τεχνολογικά ὀφέλη, τά ὅποια ἀντλοῦμε ἀπό τή Δύση;

'Εκκλησία καί παράδοση

'Ο ἄλλος δρόμος, ὁ πιό δύσκολος ἴσως, ἀπαιτεῖ πολύ περισσότερα. Εἶναι

ὁ κατεξοχὴν τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία πορεύεται στὴν Ἱστορία καὶ κατευθύνεται πρὸς τὰ ἔσχατα. Εἶναι ὁ τρόπος τῆς πρόσληψης, κριτικῆς ἀφομοίωσης καὶ μεταμόρφωσης. Εἶναι τὸ ἀνοιγμα πρὸς τὸν πολιτισμὸ, ὁ δημιουργικὸς διάλογος μὲ τὸν κόσμον, μὲ τὰ σύγχρονα ρεύματα τῆς σκέψης καὶ τῆς τέχνης, μὲ τὴν τεχνολογία, τὶς θετικὲς ἐπιστῆμες ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνασχόληση καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ προβλήματα καὶ τὶς πληγές τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Θὰ ἦταν προτιμότερο ἀντὶ γιὰ μιὰ αὐτόνομη καὶ στεγανὴ ἔννοια τῆς παράδοσης νὰ κάνουμε λόγο γιὰ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία, μολονότι ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριά, ζεῖ στὸ ἐκάστοτε παρὸν καὶ διαρκῶς κινεῖται, προλαμβάνει καὶ προγεύεται τὴν πληρότητα τοῦ μέλλοντος. Αὐτονομημένη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ἡ παράδοση μπορεῖ νὰ ἀπολιθῶνεται σὲ ἓνα μὴ μῶρφωμα τοῦ παρελθόντος, νὰ ἐκτρέπεται σὲ μιὰν ἀνιστόρητη ἰδεολογικὴ κατασκευὴ καὶ νὰ ἀποβαίνει τροχοπέδη γιὰ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ.

Εὐθύς ἐξαρχῆς θὰ πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ καταβολῆς τῆς στοῦ προσκλήνιο τῆς Ἱστορίας, δὲν λειτουργήσε σάν σέκτα ἢ γκέτο, δὲν πῆρε θέση ἀπέναντι στὴν κοινωνία καὶ στὸν πολιτισμὸ. Σὲ ἀνοικτὸ διάλογο μὲ τὸν κόσμον, ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία προσέλαβε καὶ δημιουργικὰ ἀφομοίωσε τὴν περιπέουσα πολιτιστικὴ κληρονομιά τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς οἰκουμένης. Μὲ γνώμονα τὰ ἀμετάβλητα θεολογικὰ καὶ ὑπαρξιακὰ τῆς κριτήρια, ἡ Ἐκκλησία προσλάμβανε διαρκῶς τὸν κόσμον καὶ τὴν Ἱστορία. Ἀνάλογα μὲ τὶς κατὰ τόπους πολιτιστικὲς συνθήκες, προσάρμοζε τὴν πορεία τῆς μέσα στὴν ἱστορία, ἔτσι ὥστε ἡ ζωὴ τῆς, ἡ ζωντανὴ παράδοσή τῆς, νὰ δημιουργεῖ πολιτισμὸ. Τὸ Βυζάντιο, πέρα ἀπὸ τὶς ἀπλουστευμένους θετικὲς ἢ ἀρνητικὲς ἀποτιμήσεις, ὑπῆρξε πρῶτιστα ἡ πολιτιστικὴ ἔκφραση τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ ὁ πολιτισμὸς ποὺ διαμορφώθηκε καὶ ἐνυλώθηκε σὲ συγκεκριμένα μνημεῖα λόγου καὶ τέχνης ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Μελετώντας τὴ θεολογία, τὴ φιλοσοφία, τὴν ποίηση, τὸ δίκαιο καὶ τοὺς θεσμούς, τὶς ἐπιστῆμες, τὴ μουσικὴ, τὴν ἀρχιτεκτονικὴ, τὴν εἰκονογραφία, τὴν ὑμνολογία, τὴν ὑφαντικὴ, τὴν πολιτικὴ σκέψη καὶ πόσα ἀκόμη τῶν βυζαντινῶν, βρισκόμαστε ἐμπρὸς σὲ ἓναν κόσμον ἀνοικτὸ στὶς ἀλλαγές καὶ στὶς ἐξελίξεις, ὁ ὁποῖος ἀνανεωνόταν διαρκῶς. Πολλές φορές ἡ πρόοδος καὶ ἡ προσαρμογὴ γινόταν μὲ δραματικὸ τρόπο, γίνονταν ὅμως ἐξάπαντος. Κι αὐτὸ, γιατί ἡ παράδοση δὲν ὑπῆρξε ποτέ στατικὴ ἢ ἀνελαστικὴ, χωρὶς, βέβαια, ἡ Ἐκκλησία νὰ ταυτίζεται μὲ κανένα ἱστορικὸ σχῆμα λόγῳ τῆς ἐσχατολογικῆς τῆς ὑπόστασης. Ἡ μελέτη, λοιπόν, τοῦ ἐνδοξοῦ καὶ λαμπροῦ Βυζαντίου μᾶς ὁδηγεῖ στοῦ συμπέρασμα ὅτι εἶναι καιρὸς ἡ σύγχρονη Ὁρθοδοξία νὰ ὑπερβεῖ τὴ φοβία τῆς ἀπέναντι στὴ νεωτερικότητα καὶ νὰ ἀνοίξει ἐπιτέλους ἓναν γόνιμο καὶ δημιουργικὸ διάλογο μαζί τῆς.

Ἡ εὐχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία στὴν πράξη

Ἡ εὐχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία, ὅπως καὶ ἡ θεολογία τοῦ προσώπου, ὑπῆρξαν κορυφαίες καὶ γόνιμες ἐκφράσεις τῆς σύγχρονης ὀρθόδοξης θεολογικῆς σκέψης στὸν 20ὸ αἰ. Ὡστόσο, οἱ συμβολές αὐτές δὲν μπορεῖ νὰ παραμένουν

υπόθεση της ακαδημαϊκής θεολογίας. Είναι ανάγκη να αναδείξουν και να επανασυγκροτήσουν τόν κοινοτικό χαρακτήρα της ταυτότητας της Έκκλησίας στην πράξη. Η μαρτυρία μιᾶς ζωντανῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας και μόνο μπορεί να βγάλει ἀπὸ τὴν ἀπομόνωση τὸν ἄνθρωπο και νὰ μεταβάλλει τὴν ἐρημία τοῦ σύγχρονου βίου σὲ κοινωνία προσώπων. Ἀντίθετα, ἡ ἐσωστρέφεια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χώρου μᾶλλον δὲν φέρνει τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα. Εἶναι φανερό σὲ ὅλους ὅτι ἡ ἐκκοσμίκευση τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας εἶναι ραγδαία μὲ ἄμεση συνέπεια τὸν σχεδὸν πλήρη θρησκευτικό ἀποχρωματισμό τοῦ κοινωνικοῦ σώματος και τὴν κοινωνική περιθωριοποίηση τῆς Έκκλησίας. Καί μπορεί σήμερα μεγάλο ποσοστὸ τῶν Ἑλλήνων νὰ εἶναι πολιτισμικά και ἐθιμικά Ὀρθόδοξοι, ὅμως οἱ Ὀρθόδοξοι μὲ τὴν ἐκκλησιολογική σημασία τοῦ ὄρου εἶναι ἓνα πάρα πολὺ μικρὸ ποσοστὸ. Ὑπολογίζεται ὅτι μονάχα τὸ 1-2% τοῦ πληθυσμοῦ ἐκκλησιάζεται στὴν Ἑλλάδα. Καί δυστυχῶς ἡ παρουσία και ἡ ἐμβέλεια τοῦ τμήματος αὐτοῦ τῶν πιστῶν στίς μέρες μας δὲν εἶναι ὑπολογίσιμη στὴν ἐλληνική κοινωνία, ὅσο κι ἂν θέλουμε νὰ μᾶς παρηγορεῖ ἡ παραβολὴ τῆς ζύμης ἢ ἡ δυναμικὴ τοῦ μικροῦ ποιμνίου. Καί ἴσως οἱ ὑπογραφές ὑπὲρ τῆς ἀναγραφῆς τοῦ θρησκευάματος στὸ ἀστυνομικό δελτίο ταυτότητας τῶν πολιτῶν θὰ ἦταν λιγότερες ἀπὸ τρία ἑκατομμύρια, χωρὶς τὴ συνεπικουρία τῆς ιδέας τῆς ἐθνικῆς και πολιτισμικῆς ταυτότητας. Ἀφήνω πού ἀκύρωσε και τὸν ἰσχυρισμό γιὰ τὸ ὅτι 97% εἶμαστε οἱ Ἕλληνες Ὀρθόδοξοι!

Τοπικὲς ἢ ἐθνικὲς Ἐκκλησίαι;

Ἡ ἐσωστρέφεια τῆς σύγχρονης Ὀρθοδοξίας σχετίζεται κυρίως μὲ τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τὴ νεωτερικότητα και ἐξῆς διαμορφώθηκαν ὄχι ἀπλῶς τοπικὲς ἀλλὰ κυρίως ἐθνικὲς Ἐκκλησίαι. Οἱ ἰδιάζουσες γιὰ κάθε τοπική Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἱστορικὲς συγκυρίαι μετέφεραν τὸ ἐκκλησιολογικό αὐτὸ πρόβλημα, ὡς μὴ ὄφειλε, τόσο στὴ λεγόμενη Ὀρθόδοξη Διασπορά ὅσο και στὴν ἱεραποστολή, δυσχεραίνοντας ἀκόμη περισσότερο τὴν ἐνότητα και τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Ὀρθοδοξίας στὸν σύγχρονο κόσμο. Ἡ προσκόλληση τῶν κατὰ τόπους ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στὸ ἱστορικό παρελθόν, ἡ ἐξυπηρέτηση πολλῆς φορὲς ἐθνικῶν ἢ και πολιτικῶν σκοπιμοτήτων, ἡ συντήρηση τῶν ἠθῶν και τῶν ἐθίμων ἐγκλώβισε τὸν βίον τῶν Ὀρθοδόξων στὰ ποικίλα σχήματα τοῦ παρελθόντος και λειτούργησε μᾶλλον σὰν καταφύγιο ἀναμνήσεων και ιδεῶν και ὄχι ὡς ζωντανός και ἀξιόμαχος παράγων ἐντὸς τῆς σύγχρονης πραγματικότητας.

Εἶναι γεγονός ὅτι ὀρισμένα ρεύματα τῆς σύγχρονης Ὀρθοδοξίας προσκολλῶνται πεισματικά και ἀναπολοῦν νοσταλγικά, ἐξωραϊζοντας ἢ ἀνακατασκευάζοντας ἰδεολογικά τὸ ἔνδοξο παρελθόν. Ἀντικειμενοποιώντας τὰ γλωσσικά και ἐθιμικά σχήματα τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος, ἐκλαμβάνοντας ὡς κλειστή και συντελεσμένη τὴν ἔννοια τῆς παράδοσης, οἱ κύκλοι αὐτοῦ τῶν Ὀρθοδόξων κλείνονται σὲ ἓνα εἶδος ναρκισσισμοῦ, δυναμοκεντρικῆς και ἰδιοκτησιακῆς ἀντίληψης γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς ἀλήθειας. Ἡ ἀπολυτοποίηση αὐτῆς τῆς παράδοσης, ὡς δεδομένης ἀλήθειας και γνησιότητας, ἐμποδίζει τὴ δυναμικὴ

της έρμηνεία και άνανέωση στό έκάστοτε παρόν. Ή σύγχρονη Όρθοδοξία θά πρέπει επέτέλους νά βρει τή χρυσή τομή μεταξύ έκκοσμίκευσης και ένεργου συμμετοχής στό ίστορικό γίγνεσθαι. Ό πολιτισμός είναι σάρκωση τής αλήθειας τής Έκκλησίας στην Ίστορία, και όχι μουσειακός νάρθηκας και σαρκοφάγος αúτης τής αλήθειας, μονοπωλώντας, κατά μία και μόνη ίστορική έκδοχή, τήν πολιτιστική έκφρασή της στό διηγεκές.

Διάλογος ή όμολογιακή νοοτροπία;

Όστόσο, ή όμολογιακή περιχαράκωση τής σύγχρονης Όρθοδοξίας όδηγεϊ συχνά σέ άρνηση του διαλόγου μέ τους έτεροδόξους και τους έτεροθρησκους, άφου ή αντίληψη περί κατοχής τής άπόλυτης αλήθειας συχνά θεωρείται ότι άνήκει de facto στους Όρθοδόξους γιά λόγους κληρονομικότητας ή έντοπιότητας, φυσικής ή έθνικής ιθαγενείας. Συνήθως πίσω άπό τήν προβληματική συμμετοχή πολλών τοπικών όρθοδόξων Έκκλησιών στις πρωτοβουλίες αυτές βρίσκεται μία θριαμβολογιακή και ναρκισσιστική προσέγγιση τής Όρθοδοξίας πού έμφωλεύει σέ φονταμενταλιστικούς κύκλους, οι όποιοι άσκουν πιέσεις στις τοπικές έκκλησιαστικές συνόδους τών έπισκόπων.

Άντίβαρο στόν ιδιότυπο αυτόν έθνικισμό και στην ιδεολογιακή έσωστρέφεια, πού άγγίζει κάθε πτυχή τής έκκλησιαστικής ζωής, άποτελούν οι πρωτοβουλίες και οι έργώδεις προσπάθειες του Οίκουμηνικού Πατριαρχείου νά συνεργαστούν οι κατά τόπους Όρθόδοξες Έκκλησίες γιά τήν προετοιμασία τής μέλλουσας νά συνέλθει Πανορθόδοξης Συνόδου, τής όποίας τή σύγκληση χρόνια περιμένουμε, γιά τή γόνιμη μαρτυρία και συμμετοχή στην Οίκουμηνική Κίνηση, γιά τή διεξαγωγή τών διαχριστιανικών και διαθρησκειακών διαλόγων τής Όρθόδοξης Έκκλησίας αλλά και γιά τήν έμπνευσμένη παρέμβαση στα προβλήματα του σύγχρονου κόσμου.

Ό φονταμενταλισμός επί θύραις

Μέ πρόσχημα τή διάσωση τής Όρθοδοξίας άπό τήν αίρεση, άπό τήν έτερόδοξη Δύση και τόν Οίκουμηνισμό, διάφοροι συντηρητικοί κύκλοι λαϊκών, μοναχών αλλά έσχάτως και κληρικών άναλαμβάνουν ρόλο άστυνόμου και είσαγγελέα τής Έκκλησίας. Συχνά διεκδικούν άλάθητη αύθεντία και τίθενται ύπεράνω τής κανονικής έκκλησιαστικής δομής τής Έκκλησίας. Ή τάση αυτή άντιλαμβάνεται τήν Έκκλησία μάλλον ως ιδεολογιακή και όμολογιακή παράταξη παρά ως έκφραση κοινωνίας, καθολικότητας και οίκουμηνικότητας. Μέ τόν ίδιο τρόπο και σχεδόν καθεστωτικά άντιλαμβάνονται και τή θέση του μαθήματος τών Θρησκευτικών στην έκπαίδευση. Όποιοδήποτε άνοιγμα διαλόγου μέ τή θρησκευτική έτερότητα έκλαμβάνεται ως προδοσία τής Όρθοδοξίας, ως «πανθρησκεία και προϊόν τής νέας τάξης και τής παγκοσμιοποίησης». Μέ τή σχεδόν παλαιοημερολογίτικη άντιπαλότητα προς ό,τιδήποτε ή όποιοιδήποτε έκφράζει ένδιαφέρον ή διαλέγεται μέ τά προβλήματα του σύγχρονου κόσμου, ή τάση αυτή άποβαίνει, ως μή όφειλε, τό βατικάνειο Defensor Fidei

καί ἡ ἀληθῆς καθέδρα τῆς σύγχρονης Ὁρθοδοξίας. Μὲ τέτοιους ὄρους ἀνασφάλειας καί ἐσωστρέφειας πῶς μπορεῖ ἡ ὁμολογιακὴ Ὁρθοδοξία καί ἡ ἐπαρχιώτικη ἐσωστρέφειά της νά προσελκύσουν τόν σύγχρονο ἄνθρωπο; Ἡ ὑπέρβαση τῆς ἀνασφάλειας καί τῆς μειονεξίας αὐτῆς βρίσκεται στή δημιουργική ἔξοδο, στήν προφητικὴ διάκριση, στήν ἐργώδη θεολογικὴ σπουδῆ, στήν ποιμαντικὴ τῆς καταλλαγῆς καί τῆς συμφιλίωσης, στή συνάντηση τοῦ σύγχρονου κόσμου καί ἀνθρώπου, στήν πρόσληψη καί μεταμόρφωσή του.

Θεολογία καί πολιτισμός

Ὁ πολιτισμὸς τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι ἡ ἐμπνευσμένη σάρκωση τῆς ἀλήθειας τῆς Ἐκκλησίας στήν Ἱστορία. Ἡ εὐχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία καί ἡ θεολογικὴ σημαντικὴ τοῦ προσώπου χρειάζεται νά ἀγκαλιάσουν, νά ἐμπνεύσουν καί νά μεταμορφώσουν τόν κόσμο. Ἡ θεολογία τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀνάγκη νά ἐπεκταθεῖ ἐρμηνευτικά μὲ ἓναν πρωτότυπο καί δημιουργικὸ τρόπο στό ἐπίπεδο τῆς ἀνθρωπολογίας, γιά νά νοηματοδοτήσῃ στέρεα τὴν ἀπόλυτη ἀξία τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου. Ἡ ὀρθόδοξη θεολογικὴ προσέγγιση τῆς ἑτερότητας μπορεῖ νά ἐμπνεύσει ἓναν διαλογικὸ πολιτισμὸ τοῦ προσώπου, νά ἀπεγκλωβίσει τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα ἀπὸ τὴν ἀτομοκεντρικὴ καί χρησιμοθηρικὴ κατοχύρωσή τους, συνδέοντάς τα μὲ τὸ ἦθος τῆς κοινωνίας καί τῆς ἐλευθερίας ἑνός ἄλλου κοινωνιοκεντρικοῦ πολιτισμοῦ, γιά νά ζήσει ὁ κόσμος καί ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ νοηματοδότηση, ὅμως, τοῦ ἀνθρώπινου βίου, πέρα ἀπὸ τὸ ἀσφυκτικὸ πλαίσιο τοῦ πρακτικοῦ μηδενισμοῦ καί τοῦ καταναλωτικοῦ εὐδαιμονισμοῦ τῆς σύγχρονης κοινωνίας, προϋποθέτει ἓναν γνήσιο καί ἀπροκατάληπτο *διάλογο* τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας τόσο μὲ τίς κατακτήσεις ὅσο καί μὲ τὰ ἀδιέξοδα τῆς νεωτερικότητας. Στὸ τέλος τῆς νεωτερικότητας καί στό κατώφλι ἑνός νέου πολιτισμοῦ, ἡ Ὁρθοδοξία, ἐφόσον θέλει νά ἀποφύγει τὴν περιθωριοποίησή της, ὀφείλει νά διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλο σὲ ἓναν σοβαρὸ διάλογο, παρουσιάζοντας ἐναλλακτικὴ πρόταση γιά τὴ διαμόρφωση καί νοηματοδότηση τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ. Ἡ θεολογία, ὡς ἡ προφητικὴ συνείδηση καί κριτικὴ εὐαισθησία τῆς Ἐκκλησίας, μπορεῖ νά προσφέρει τίς θεμελιώδεις προϋποθέσεις, ὥστε νά διακρίνεται κάθε φορά μεταξύ τοῦ θεολογικά ἔσχατου καί σημαντικοῦ καί ἐκείνου πού μπορεῖ νά μεταβάλλεται μορφολογικά ὡς πολιτιστικὸς συντελεστὴς τῆς θεολογικῆς ἔκφρασης. Δίχως τὴ θεολογικὴ αὐτὴ συνειδητοποίηση, ἡ πολιτισμικὴ πρόσληψη τοῦ Εὐαγγελίου διακινδυνεύει νά ἀποβῆ ἓνα πολὺ ἐπισηφalic ἐγχείρημα.

Στὴν ἐποχὴ μας, ὅσο ποτὲ ἴσως ἄλλοτε, προβάλλει ἡ εὐθύνη τῆς χριστιανικῆς θεολογίας νά διαλεχθεῖ δημιουργικά μὲ τόν πολύπτυχο κόσμο καί τόν πολύπαθο ἄνθρωπο. Θά πρέπει, ἀσφαλῶς, νά συνειδητοποιήσουμε ὅτι ἡ πολυπολιτισμικὴ κοινωνία ἀποτελεῖ ἤδη τὸ εὐρύτερο κοινωνικὸ πλαίσιο γιά ὅλες σχεδὸν τίς χριστιανικὲς ἐκκλησίες καί θεολογικὲς παραδόσεις. Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία ἰδιαίτερα, ἡ ὁποία ἔχει μίαν ἄλλη παράδοση στήν ἱστορικὴ της δια-

δρομή και δέν βαρύνεται μέ μιάν «ίμπεριαλιστική σχεδόν καταγραφή τής ιστορίας τής ίεραποστολής», ὅπως συνέβη στή χριστιανική Δύση, μπορεί νά συνεργαστεῖ δημιουργικά καί νά προσανατολίσει πρὸς μιὰ νέα οἰκουμενικότητα, ἢ ὅποια θά σέβεται τή διαφορά καί τήν ἑτερότητα. Συνάμα, μπόρεῖ νά κατανοήσει καί αὐτή ὅτι «ἡ ἀλήθεια δέν ἀποδεικνύει τόν ἑαυτό της θριαμβολογώντας βερμπαλιστικά πάνω στίς ἄλλες ἀλήθειες...». Ὁ Θεός τής Ὁρθόδοξης Παράδοσης δέν ταυτίζεται μέ ἕναν καί μοναδικό πολιτισμό, ἀλλά σαρκώνεται μέσα σέ κάθε ἀνθρώπινο πολιτισμό.

Σταῦρος ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ

Χρῆστος Γιανναρᾶς

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ

Προσωπικά δέν θά μιλοῦσα γιά «προκλήσεις». Νομίζω ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη γιά ἐπιτακτικότερη ἐκφραστική. Θά τολμοῦσα νά ἐντοπίσω «Ἐπτά θανάσιμες ἐκκρεμότητες» γιά τή λεγόμενη Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί τή θεολογία της, στόν 21ο αἰώνα.

Πρόκειται γιά *ἐκκρεμότητες*: ἐκκρεμοῦν, εἶναι ἀνοικτά προβλήματα πού τό εἶδος τους δέν ἐπιδέχεται παραθεώρηση, ἀναβολή ἀντιμετώπισης ἢ ἐμβλωματικές λύσεις. Εἶναι *θανάσιμες ἐκκρεμότητες*: ὅσο παραμένουν ἐκκρεμεῖς, νεκρώνουν ἀνθρώπινες ὑπάρξεις, τίς ἀποκόβουν ἀπό τή «ζωή καί τό περισσό τῆς ζωῆς» πού εὐαγγελίζεται ἡ Ἐκκλησία. Νεκρώνουν θεσμούς, ζωτικές λειτουργίες, ἀπολιθώνουν, μομοποιοῦν τήν ἐκφραστική τῆς ζωῆς.

Πρῶτη θανάσιμη ἐκκρεμότητα: ἡ *θηρσκειοποίηση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος*. Μοιάζει νά μὴν ὑπάρχει πιά σῶμα ἐκκλησιαστικό, σῶμα κοινωρίας τῆς ζωῆς, εὐχαριστιακό σῶμα ἐνορίας καί ἐπισκοπῆς. Ἡ Ἐκκλησία λογαριάζεται αὐτονόητα γιά «θηρσκαία» –«ἐπίκρατοῦσα θηρσκαία» ὀνομάζει τό ἐκκλησιαστικό γεγονός ὁ συνταγματικός στήν Ἑλλάδα νομοθέτης, χωρίς νά ἔχει διαμαρτυρηθεῖ ποτέ κανεῖς γιά τή νεκροφόρο παραποίηση. Ἡ θηρσκαία εἶναι ἀτομοκεντρικό βίωμα, ἐνορμητικό, ἐνστικτώδες, ἀνάγκη βιολογική, φυσική, θωράκισης τοῦ ἐγώ μέ βεβαιότητες γιά τήν αἰώνια ἐπιβίωσή του. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀκριβῶς τό ἀντίθετο: Κοινό ἄθλημα γιά νά ἐλευθερωθεῖ ὁ μέτοχος τοῦ ἀθλήματος ἀπό τίς ἐγωτικές ἐνστικτώδεις ἀναγκαιότητες: νά ὑπάρχει ἐπειδή ἀγαπάει καί στό ποσοστό πού ἀγαπάει, νά μοιράζεται τή ζωή, τήν ὑπαρξη, τή στόχευση τῆς πληρότητας, δηλαδή τοῦ τριαδικοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως.

Περιμένουμε καί νοσταλγοῦμε μιὰ οἰκουμενική τῆς Ἐκκλησίας σύνοδο, μέ